

Maria Nițu

ÎN ANII RĂZBOIULUI, STUDENȚIE CU MARI SAVANȚI...

convorbire cu **Maria Novac**, profesoară emerită de limbă și literatură română, pensionară

Pretext:

Învățământul, indiferent de timpuri și guverne, rămâne cuiul lui Pepelea, paradoxal, pe de o parte axa culturii, pe de altă parte Cenușăreasa la buget și considerație publică. Dar când învățământul ar fi putut fi mai urgisit, s-ar putea spune, decât în vreme de război?! Ca una dintre „victimele colaterale, inevitabile, ale războiului!”

E drept că de la Cicero „inter arma silent musae = în vreme de război muzele tac”, până la feldmareșalul nazist H. Göring căruia îi plăcea replica: „Când aud de cultură îmi vine să pun mâna pe pistol”, vreme de 2000 de ani, nu s-a schimbat nimic, războiul a rămas vremea de restriște cea mai cruntă pentru spiritualitatea culturală.

Iar acum e drept că învățământul e cu totul altceva, fără să fost nevoie de al treilea război mondial, și fără „nostalgii”, direcția schimbării e ireversibilă. Astăzi învățământul înseamnă în primul rând un computer în fiecare școală de la țară, chiar dacă acoperișul clădirii stă să cadă peste elevi, și sunt sate fără curent electric și fără lemne. Cultura generală nu mai înseamnă formație umanistă, ci cât mai multe web-uri pe Internet, iar elevul dezavuează profesorul care nici nu știe să umble cu un computer, să „navigheze” pe Internet, ori să caute benzi desenate de tip Manga, dar îi cere să citească (și el nu găsește cartea pe Internet!) ...parcă... „Burghezul gentilon” de... Moulrier!

Dar la fel de adevărat e că tocmai în timpul războiului, paradoxal, s-a făcut un învățământ de elită. Cum chiar dacă nu mai citim și nu mai scriem epopei, acestea rămân un model de virtute și virtuozitate literară, la fel învățământul din perioada războiului, cu profesorii săi emeriti și cu studenții ajunși și ei acum venerabili profesori pensionari emeriti, rămâne un model de învățământ, în cartoteca de aur a culturii.

Pre-text:

În anul de grație 2008, într-o clădire istorică din Piața Operei, construită la începutul secolului 20, în stil secession, fostul palat Neuhaus, între palatul Merbl și palatul Lloyd, într-un apartament cu toți peretii capitonati cu cărți, în rafturi pe două rânduri, Maria Novac, la 88 de ani, profesoară emerită, după 37 de ani ca profesoară și directoare la Colegiul Bănățean din Timișoara, își deapănă amintirile de pe „frontul” cultural al anilor de război 1939-1945. Sunt amintiri dintr-o studenție tulburată de istorie,

dar formată la școala marilor savanți. Este unul dintre puținii supraviețuitori ai modelului de profesor de limba română cu o bibliotecă înțesată de cărți, acum când se profilează modelul bibliotecii viitoare a profesorului de limba română, în centru tronând imperial un calculator cât mai performant, și cu rafturi doar cu CD-uri ori DVD-uri, și când chiar profesori universitari își „lichidează” mai mult sau mai puțin nazist ori nostalgic, biblioteca.

Text:

–Stimată doamnă profesoară, din biografia dumneavoastră incandescentă, v-aș ruga dacă ați dori să decupați din amintiri fragmente din anii studenției.

– Am absolvit Facultatea de Litere, secția Filologie Modernă, a Universității din București, în anul 1945.

– Ați făcut facultatea în timpul războiului. Mi se pare ca un act de eroism în tranșee.

– M-am înscris la facultate în 1939. După primul an, în '40 a început războiul. Mi-am dat licența în '45, pentru că un an, în '44, când au fost marile bombardamente, chiar s-au întrerupt cursurile.

Am stat și eu, când se dădea alarma, sub planșeul Dâmboviței, nici nu știam că e așa ceva, un culoar infect, dar oricum, un adăpost. Să nu vă povestesc cum treceau avioanele americane și engleze deasupra, și era adevărat ce s-a spus că se rugau toți, chiar pe un preot l-am auzit acolo sub planșeu „ Du-le, Doamne, spre Ploiești!”, ca să scăpăm noi. Ținta principală era atunci Ploieștiul, acolo era doar sediul petrolului, știam că asta voiau, să distrugă mijloacele de alimentare a germanilor, că ne-au furat tot petrolul...

Țara asta a fost nenorocită dintotdeauna, ne-au furat de-a lungul secolelor care cum au putut, ne-au furat turcii, ne-au furat nemții petrolul în timpul războiului, să nu mai vorbim de ruși, că pur și simplu ne-au jefuit.

Asta a fost după '45. Eu sunt din Constanța, și parcă-i văd cum încărcau în vapoarele lor tot ce găseau, până și scaune cu picioarele rupte am văzut duse, iar pe stradă nu se putea merge după ora 6, că te oprea rusul și-ți lua tot ce aveai pe tine, intrau și-n case și luau ce apucau, „Davai, davai!”, niște jefuitori nemaipomeniți.

Între '44- '45 s-au întrerupt cursurile, a trebuit să fugim din București, din cauza bombardamentelor. Cum nu puteam merge la Constanța, că se bombardase podul peste Dunăre și nu mai mergeau trenurile, se făceau ocoluri cu mașini care erau foarte scumpe, am mers la o

mătușă în Teleorman, la Turnu Măgurele, și m-am întors de mi-am dat licența după ce s-a terminat războiul.

– Dintre atâtea materii, de ce ai ales tocmai româna?

– De ce?! Pentru că mi-a plăcut literatura! Și asta și pentru că am avut o profesoară foarte bună, era mama Mioarei Avram, doamna Grigorescu, directoarea liceului din Tulcea. Părinții mei au avut mentalitatea de oameni simpli, că fetele neapărat trebuie să stea la internat, și cum în Constanța nu era internat, doar la Tulcea, am mers la Tulcea. Internat de fete, bineînțeles, nu erau pe atunci școli mixte, doar școli de fete și școli de băieți.

– Deci ai cunoscut-o pe Mioara Avram din școală, ai fost colegă cu ea...

– Nu chiar colege, era diferență de vreo 10 ani, Mioara Avram avea pe atunci 4-5 ani, locuia însă și ea în internat cu mama ei, acolo era locuința. Dar de pe atunci lua toate cărțile directoarei la citit, să învețe singură să citească și să scrie, spre disperarea mamei-sii, care nu voia să fie așa preocupată de astea de la 4 ani. Mama ei era moldoveancă, fusese eleva lui Ibrăileanu la Iași, s-a căsătorit cu un căpitan și a venit la Tulcea profesoară și directoare.

– Vi s-au mai încrucișat drumurile cu Mioara Avram?

– Nu, n-am mai întâlnit-o. Târziu am aflat despre renumele ei de lingvistă, am văzut-o doar la televizor, dar gramatica ei e într-adevăr fundamentală, și acum o folosesc.

– Tulcea și imaginea mamei ei, directoarea liceului de fete, sunt totuși un spațiu comun al amintirilor...

– Mi-a plăcut mult că a dedicat cartea mamei sale: „mamei mele, Mândița Grigorescu”.

– Pentru toți oamenii mari părinții rămân un model, și copilăria își pune amprenta pe formația viitoare... Deci, din Tulcea, ai ajuns în București ...

– Cum veneam dintr-un oraș mic, căci pe atunci Tulcea nu era dezvoltată, vă dați seama că marele București a fost pentru mine o revelație...

– Și ai avut parte nu de o studentie liniștită, ci una zbuciumată, în anii tulburi ai războiului ...

– A fost de fapt ceva unic. Fac parte, cred, din ultima generație de studenți care a prins profesori mari și adevărați savanți formați în perioada interbelică, Nicolae Iorga la istorie universală, Tudor Vianu la estetică și critică literară, Mihail Ralea la estetica filosofică, Ion Petrovici

la psihologie, Mircea Vulcănescu la etică, Dumitru Caracostea la literatură, P. P. Panaitescu la slavistică... Eram la secția Filologie modernă, unde era franceză, ce voisem eu să fac principal, căci mai era și Filologie clasică, unde se făcea latina și greaca.

În primul an l-am putut audia și pe Nicolae Iorga.

A fost un mare, mare profesor! Dacă nu veneai la cursurile lui cu cel puțin două ore înainte, nu mai găseai loc, cursurile erau publice, le ținea la Facultate, pe Edgar Quinet, în amfiteatrul Odobescu, putea să vină oricine din oraș și să facă studii cu Iorga, chiar dacă nu dădea examen.

Foarte puțini studenți au dat examen cu Iorga, era atât de pretentios, știa atât de multe și puneă atâtea întrebări de tot felul, că rămâneai mut. Studenții nu aveau curajul dacă el era în țară să se prezinte la examen, nici eu nu m-am prezentat, asistenții erau mai înțelegători, zâmbeau când ne vedeau că știau de ce eram atunci în număr așa mare.

Era pe atunci profesor și la Sorbonna și venea direct de la aeroport la cursuri. Corespundea exact portretului făcut de G. Călinescu, înalt, cu barba mare, impunător, vorbea puțin graseiat ca francezii...

Întreba doar asistentul unde rămăsese, acesta îi spunea perioada ori ultimul subiect tratat, și el continua cursul fără nici o notiță. Două ore în picioare, vorbind liber, prezenta din memorie secole de istorie universală, cu date, evenimente, foarte documentat, dar și foarte spiritual. Era plăcut cursul, destins, presăra prelegerea cu diferite glume, mi-amintesc una, pe care am comentat-o cu fetele: povestea că fusese invitat în Elveția de un coleg la o masă, și-n casa respectivă era o domnișoară și un pian, iar el, galant, a rugat-o pe domnișoară să cânte la pian. Nu știa că în societatea din Elveția, a invita o domnișoară să cânte la pian echivala cu o cerere în căsătorie pe vremea aceea. Colegul i-a șoptit la ureche în ce situație intrase, și foarte greu a reușit să iasă apoi din acea încurcătură.

Pe Nicolae Iorga l-am cunoscut de fapt de copilă.

Ca istoric, Iorga era preocupat și de arheologie. Satul meu e la 18 km de Histria, cetatea veche, unde se ducea cu studenții să cerceteze, iar drumul trecea prin comuna noastră, Cogealac. Cogealac e un nume turcesc, însemna „Poșta Mare”, se spunea că era popas pentru schimbatul cailor în drumul poștalioanelor ce treceau prin Dobrogea, la un moment dat s-a numit Domnești, dar acum a revenit la denumirea veche.

Iorga a fost președintele Consiliului de Miniștri în guvernul Iorga–Argetoianu care a avut un partid, Partidul Agrar, Argetoianu era președinte și el premier.

Cum tatăl meu era membru al acestui partid și primar al comunei, când s-a întors odată de la Histria, N. Iorga a oprit la noi în sat. Era într-o mașină mare, frumoasă, parcă o vād și acum, o limuzină roșie.

Mama ne-a îmbrăcat în costume naționale, pe mine și pe sora mea, ne-a pus în codițe floricele, aveam vreo zece-doisprezece ani. Iorga a coborât din mașină, ne-a sărutat pe frunte și a început să vorbească cu tatăl meu ce aveau ei de vorbit. Discutau despre temelia bisericii pusă în sat, și că nu mai erau bani să se termine, și tata,

fiind primar, l-a rugat ca în calitate de premier să acorde din buget o sumă de bani ca să se termine biserica, și într-adevăr, lorga și-a ținut promisiunea. În timp ce povestea cu tatăl meu, a observat că noi ne tot holbam la mașina aceea atât de frumoasă și i-a făcut semn șoferului să ne urce în mașină, iar acesta ne-a plimbat, așa, vreo câteva minute, prin sat, cu toți copiii după noi strigând: "Ce mașinăăăă!!" și cu toți câinii lătrând în urma noastră la roțile mașinii.

– **Nu știți atunci ce însemna întâlnirea, și că aveți să-l audiați la cursuri ca studentă...**

– La cursurile lui am fost în primul meu an de facultate, căci apoi a fost asasinat. Și am plâns la moartea lui!! Nu numai că mi-am regretat profesorul, dar revoltată și umilită că din peste 60 de universități și academii care l-au chemat să predea cursuri, ori i-au publicat lucrări, numai Universitatea din București n-a arborat tricolorul în bernă, n-a pus doliu, legionarii erau la putere și ei îl omorâseră! Pesemne că și la cursurile lui o fi fost poliție legionară, dar noi nu știam dacă ne zugrăveau pe undeva.

– **Dar nu acesta fusese cursul principal la Filologie...**

– Bineînțeles că nu, fiecare își alegea cursurile pe care le voia, dintr-o listă întregă, nu era nimic obligatoriu. În afară de franceză, eu mi-am ales și cursul de critică și estetică literară, cu Tudor Vianu.

Amfiteatrele erau la fel pline, și la fel ținea cursul liber, „Arta prozatorilor români” a fost unul din cursurile predate nouă.

Dacă la examen răspundeai foarte bine, cobora de la catedră și venea și-ți strângea mâna, felicitându-te. Așa s-a întâmplat cu Ion Frunzetti, care de fapt i-a și fost urmașul la catedră. Nu pica niciodată vreun student la examen, dar nu-i plăcea să asculte cursurile lui, foarte rar accepta, doar dacă în nici un fel nu știai altceva. Dacă îi spuneai: „d-le profesor, dar eu am pregătit cursul dumnreavoastră!” îți replica: „nu era indicat, eu de atunci mi-am mai schimbat ideile”. De regulă te întreba din ce aveai ca secundar, și cum eu aveam franceză, pe mine m-a întrebat despre Emil Faguet, și cum îl știam foarte bine, i-am răspuns și cu citate în limba franceză, pe care la fel o știam deja foarte bine, încât la final a coborât de la catedră și mi-a strâns mâna.

Am audiat și din estetica lui filosofică, odată a spus ceva foarte frumos la curs, care a apărut apoi și-ntr-un fel de volum de maxime: „Învață-te să surâzi. Privește cu interes constructiv către lucruri și cu prietenie către oameni”. Și într-adevăr, la cursuri era deschis, afectiv, îl simțeam apropiat sufletește.

Mihail Ralea a avut și el paralel un curs de estetică filosofică, dar era mai savant, mai rațional, mai logic, a predat de fapt și Logica la catedra lui Nae Ionescu, care murise între timp.

Când a ajuns la Ibrăileanu, ca filosof al culturii, care de altfel și mie îmi plăcea, a început așa: „Cum aş putea să vorbesc despre omul a cărui întâlnire înseamnă cel mai mare eveniment intelectual din viața mea...”, mi-a plăcut mult și ne-am dus mereu la cursurile lui.

– **Au fost și examene mai ...neplăcute?!**

– Nu aş zice neplăcute, dar mai...puțin entuziasmante. De exemplu, cu P.P. Panaitescu am făcut slavistică, și

la examene primeai fișe cu texte cu litere chirilice pe care trebuia neapărat să știi să le descifrezi, și nu era chiar ușor...Dar avea și parte plăcută, Istoria slavilor era unul dintre cursuri.

– **Pesemne asta v-a deschis gustul și pentru literatura rusă ...**

– Dar pe marii autori ruși totdeauna i-am recunoscut ca fiind cei mai mari ai lumii! Dostoievski cu *Crimă și pedeapsă* e unic, cel mai mare scriitor psiholog, Raskolnikov rămâne cel mai complex personaj, drumul spre Siberia, destăinuirile sale sunt fantastice... Ori Tolstoi... Ibrăileanu îl iubea mult pe Tolstoi... Într-un studiu spune că și-o imagina pe Anna Karenina chiar în rochia cu care a mers la balul întâlnirii cu Vronski...

– **Romanul „Adela” al lui Ibrăileanu poate fi o replică la eternul feminin al personajului tolstoian...**

– Eu le citeam elevilor mei la dirigentie și despre prietenie dar și despre iubire, și le-am citit pasaje întregi din *Adela*. La o clasă de fizică, unde am fost dirigintă, pentru că erau mai realști, însetați de știință mai mult, le-am citi fragmente din Ramon y Cajal „Drumul spre știință” și am ales apoi și un pasaj despre soția savantului, care mi-a părut educativ pentru ei, de fapt toată cartea e foarte interesantă, cum trebuie să fie soția savantului, și le-a plăcut. Chiar ei apoi mi-au sintetizat ce însușiri trebuie să aibă soția savantului, să fie modestă, atentă cu îngrijirea sănătății savantului, să-i vegheze somnul ca să-i asigure orele de odihnă, munca rodnică ...

– **O altă ipostază...a eternului feminin...**

De la literatura rusă, la literatura franceză... Ați spus că v-a plăcut mult franceza...

– La franceză l-am avut pe Charles Drouhet, francez stabilit în România, autor de manuale și de cursuri de literatură comparată, ori despre Alecsandri, despre romantism etc. Ea bătrân atunci, avea 82 de ani, l-am prins în ultima perioadă a vieții, când era paralizat și-l aduceau pe brate la cursuri. Dar vorbea o franceză impecabilă, de o frumusețe nemaipomenită, că nu ne mai săturam ascultându-l.

La seminar, l-am avut pe Michel Dard, și el de la Sorbonna. Când a căzut Franța sub ocupație germană, am aflat apoi că el era membru al Rezistenței, a venit la seminar și ne-a spus cu glas tremurat să-l scuzăm că nu mai poate să rămână, pentru că patria lui a căzut: „Franța a fost invadată de nemți!” și a ieșit din sală grăbit.

Franceză am făcut apoi, după ce a murit Ch. Drouhet, cu Basil Munteanu (s-a dus la Paris Vasile și s-a întors Basil), dar după câți ani a stat la Paris, ori poate fusese obișnuința noastră cu Ch. Drouhet, cu o franceză impecabilă, de francez pur-sânge, ni se părea că Basil Munteanu avea un accent groaznic, nu vorbea frumos franceza.

– **Generațiile de elevi vă țin minte ca o pasionată de Eminescu. Vă cucereau dacă recitau „Luceafărul” ... Care a fost tema lucrării de licență?**

– Lucrarea de licență a fost într-adevăr, despre Eminescu, la Dumitru Caracostea.

Acesta era foarte sobru la examene, puțin comunicativ, mai închis, își prelungea prea mult prelegerile, de exemplu, despre Alecsandri ne-a vorbit un an întreg, despre toate scirerile lui, despre poezii, nuvele, călătoria din nordul Africii, e drept că-l considera pionul literaturii române moderne, care într-un fel a introdus mai toate speciile literare moderne...

– **El v-a insuflat dragostea pentru Eminescu?**

– Nuu! Despre Eminescu a vorbit foarte fugitiv, a spus că e atât de mare încât e foarte greu să încapă în paginile unui curs, am suferit, mai ales eu. A spus să-i citim opera și studii critice. Opera de referință era Ibrăileanu, cu studiul său exemplar în care spune la un moment dat: „Dacă Goethe ar fi trăit cât Eminescu, n-ar exista”.

– **Și la noi la Universitatea de Vest din Timișoara se continuă tradiția unor mari profesori eminescologi, cum a fost Eugen Todoran, ori G. I. Tohăneanu despre stilistica eminesciană.**

– Pe G. Tohăneanu îl prețuiesc și pentru minunatele studii despre M. Sadoveanu, un alt mare scriitor prețuit de mine. Îmi pare atât de rău că elevii de azi nu-l iubesc, nu-l cunosc și nu-și dau seama de valoarea operei lui Sadoveanu.

– **Poate pentru că pentru psihologia lectorului de azi e prea voluminos și cu o frază prea lungă și arborescentă... Sau pentru că s-a autoînfierat prin romanul „Mitrea Cocor”, și e controversat și discreditat...**

– Și pentru că a avut funcții importante, și-n Marea Adunare Națională, dar dacă nu colabora, n-ar fi publicat și poate chiar l-ar fi închis ori l-ar fi ucis ..

La început a făcut-o pesemne din bună credință. El a avut credința iubirii pentru oamenii simpli, care-l apropia cumva de ideologia socialistă, prin solidaritatea propagată atunci cu oamenii simpli. Apoi, el a venit de la Iași, acolo a fost Ibrăileanu, socialist în tinerețe, la fel fiind apropierea de convingeri prin poporanismul de acolo.

– **L-ați cunoscut direct pe M. Sadoveanu?**

– Sadoveanu venea la librăria „Cartea Românească”, peste drum de facultate, să-și urmărească operele și să se informeze ce noutăți mai erau. Noi, care știam, ne duceam la librărie să-l întâlnim pe Sadoveanu, și stătea de vorbă cu noi, ne întreba de la ce facultate suntem, ne spunea despre oameni și locuri din călătoriile lui, pentru că a cutreierat cu piciorul tot pământul românesc, să știe despre oamenii simpli despre care a scris. Ne spunea ca o profesiune de credință: „iubiți oamenii și mai iubiți cărțile - aceste urne sacre în care poeziile și cugetătorii și-au închis inimile”.

– **Spuneți că ați văzut și ascultat și alți mari scriitori...**

– Era un serial de conferințe organizat de Societatea Scriitorilor, „Procesul de creație a operei proprii”, în cadrul cărora vorbeau mari scriitori despre cum și-au scris lucrările, și acolo l-am văzut și l-am auzit pe Sadoveanu, Ionel Teodoreanu, Gala Galaction, pe Rebreanu ...

Dintre toți, noi eram îndrăgostiți de Ionel Teodoreanu. Venea îmbrăcat rusește, o cazață de mătase, cu guler pe gât, cu cordon... Vorbea despre cum a scris *La Medeleni*, și când a ajuns la volumul trei: „știm că trebuie s-o omor pe Olguța și am suferit atât de mult, că a fost cel mai greu capitol de scris”. Ne plăcea *La Medeleni*, și *Ulița copilăriei*, dar mai ales *Lorelei*, reproduceam pasaje întregi, cum era cel din ultima scrisoare către Catul Bogdan: „Mă numesc numai Lorelei. Anii mei tineri au sunat a cântec, dar am trecut pe lângă ei cu dragostea de mână și am rămas cu mâna întinsă, ca a regelui Lear(...) Gândește-te la mine ca la o stea desprinsă din tine și dușă-n întuneric...”

– **Ați spus că l-ați audiat și pe Liviu Rebreanu ...**

– Mai mult l-am întâlnit pe Rebreanu când era director general al teatrelor. Noi știam asta și ne duceam la el, un grup de vreo 15-20 de studenți, cu o listă lungă cu spectacole la care am dori să mergem, el se uita lung, vorbea cu noi, ne mai întreba de la ce facultate suntem și ce ne plăcea mai mult, apoi ne semna tot.

Astfel că ne duceam la spectacole la toate teatrele, Nottara, Bulandra care era în pasajul Victoriei, Teatrul de Comedie, la Național, până în '44, când acesta a fost bombardat, am văzut piese cu Radu Beligan, Marcel Anghelescu ... Ne duceam cu punga cu floricele de porumb sau cu semințe, spre disperarea plasatoarelor care nu aveau ce ne face, ne plasau bineînțeles la balcon, ne uitam noi cam în jos la scenă, dar eram fericiți, dacă nu găseam loc stăteam pe scări...

– **Aveți timp pentru spectacole?!**

– Sigur: dacă aveam seminariile dimineața de la 9 nu mai aveam cursuri după amiaza și invers. După amiaza mergeam de regulă la bibliotecă, vis-a-vis de Palatul Regal, intram la 3 după amiaza și ieșeam la 9 fără un sfert seara. Parcă îl văd și acum pe Șerban Cioculescu, era pe atunci bibliotecar supraveghetor general, cum suna din clopoțel că trebuie să predăm cărțile ...

– **Cum ați dori să încheiem această după masă plăcută de amintiri?! V-am ascultat recitând „Lucafărul” cu mult talent interpretativ, și cu o implicare afectivă cuceritoare...**

– Poate tot în lumina vorbelor profesorilor mei: „Un om cult înseamnă o minte deschisă către bunătate și frumusețe”. Am aici un volum din cugetările lui N. Iorga, am reușit să-l obțin cu greu când a apărut la librăria noastră, se vindea ca pâinea caldă.

Mi-a plăcut să-l citez în discursurile mele de la întâlnirile de zece, douăzeci, treizeci, patruzeci și chiar de 50 de ani cu elevii mei: „Nu uita că ai toată viața un școlar pe care niciodată nu trebuie să-l pierzi din ochi: tu însuși!”, și mai ales, ține minte că „Diamantul scânteie și când îl fărâmi sub picior”.

– **Mulțumim. E un gest tandru, ca dintr-o datorie de transmitere a ștafetei vorbei înțelepte de la o generație la alta...**